

Rosia Montana. Patrimoniu abandonat

HORIA CIUGUDEAN*

"Vestita mina de aur de la Rosia"

Romania posedea, fara indoiala, cateva dintre cele mai importante zacaminte aurifere din Europa, a caror exploatare dateaza foarte probabil inca din perioada preistorica. Mineralizatiile aurifere sunt repartizate in trei zone distincte: a) celebrul "Patrulater aurifer" in zona Muntilor Metaliferi din Apuseni b) zona Baia Mare in nord; c) in zona centrala a Carpatilor Meridionali.

"Patrulaterul Aurifer" din Muntii Apuseni a reprezentat principalul producator de aur din continentul european. Minele din zona Rosia Montana, Bucium, Almas-Stanija si Brad-Sacaramb au livrat in decursul exploatarii lor imense cantitati de metale pretioase, alaturi de aur zacamintele oferind si argint. De altfel, din punct de vedere mineralogic, aurul nativ din zona Patrulaterului este cunoscut prin continutul sau ridicat de argint (20–25%), la care se adauga telurul (0,1%), acest din urma element fiind descoperit pentru prima data la Zlatna in sec. XVIII de profesorul Johann Müller von Reichenstein din Sibiu. Minele din Muntii Apuseni au oferit si alte minerale in premiera mondiala, cum ar fi silvanitul si sacarambitul (nagyagit, cum este el cunoscut in literatura mondiala, dupa vechea denumire maghiara a localitatii). Esantioanele de aur nativ colectate incepand din secolul al XIX-lea si adapostite in Muzeul Aurului din Brad, Brukenthal din Sibiu sau in colectia Universitatii din Cluj cuprind numeroase raritati mineralogice.

"Lana de aur"

Cele mai vechi obiecte de aur descoperite pe teritoriul Romaniei pot fi datate in mileniul V i.Ch., aurul fiind, alaturi de cupru, cel de-al doilea metal utilizat de comunitatile preistorice din zona carpato-balcanica. Podoabe de aur au fost descoperite in mormintele si asezarile neolitice, dar cea mai celebra piesa ramane idolul antropomorf de la Moigrad, cantarind nu mai putin de 750 g si fiind lucrat prin ciocanire la cald dintr-o pepita de aur nativ. Studiile intreprinse in anii '90 asupra compozitiei unor obiecte de aur din necropola de la Varna indica depozitele aluvionare ca sursa a metalului folosit, aceasta origine fiind postulata si de cercetatorii romani care s-au aplecat asupra originilor aurului preistoric.

Desi primul text privind aurul din Transilvania dateaza de-abia din sec. VI i.Ch., apartinandu-i lui Herodot (IV, 104), majoritatea arheologilor romani sau straini considera ca mineritul aurifer din zona Patrulaterului este mult mai vechi. Dovezile indirecte sunt, pe de-o parte, numeroasele obiecte de aur din epoca bronzului, pe de alta, faptul ca in alte zone metalifere ale Europei au fost deja identificate vestigiile al mineritului preistoric. Zacamintele de cupru din Tara Galilor (Great Orme), din Irlanda (Mount Gabriel) sau cele din Spania (Rio Tinto) au fost exploatate printr-o retea de galerii care dovedesc ca la nivelul epocii bronzului tehnica mineritului subteran era uzitata la scara intregului continent. Ciocane de minerit din piatra identice cu cele descoperite in vestul Europei au fost descoperite in mina de aur de la

Caraciu, in zona Bradului, fiind expuse la sfarsitul sec. XIX de Gabriel Téglás, care le-a considerat pe buna dreptate preistorice. Ele aduc o dovada in plus ca mineritul subteran pentru exploatarea unor filoane aurifere era practicat deja in perioada preromana pe teritoriul Daciei.

Aurul fiind un produs rar in orizontul preistoriei europene, era inevitabil ca Transilvania sa nu-l produca doar pentru nevoi locale, ci sa-l "exporte" la nivel continental si cu deosebire spre zona balcano-egeana catre elitele razboinice ale civilizatiei bronzului. Dovada acestui fapt o reprezinta inelele de aur descoperite pe Insula Lefkas din Marea Ionica si cele de la Velika Gruda de pe coasta Marii Adriatice, identice cu cele gasite in mormantul tumular de la Ampoita, pe valea Ampoiului, toate datand din prima jumătate a mileniului III î.Ch. Aceste descoperiri jaloneaza un veritabil drum comercial care, urmand atat cai terestre, cat si maritime, unea zonele aurifere ale Transilvaniei cu civilizatia Helladicului timpuriu in urma cu aproape 5 milenii. Mereu avida de metale pretioase, Grecia miceniana si-a procurat probabil o parte a aurului care l-a insotit pe Agamemnon si pe ceilalti regi legendari in fastuoasele lor morminte cercetate de vizionarul Schliemann langa zidurile cantate de Homer. Pare mai mult decat plauzibil sa credem, asa cum fac multi cercetatori, ca navele miceniene au patruns si in Marea Neagra, plutind spre gurile Dunarii, unde au putut gasi, asemeni argonautilor, vestita "lana de aur". Metoda colectarii firisoarelor de aur din nisipul raurilor cu ajutorul blaniei de animal s-a pastrat intr-o forma apropiata in zona Apusenilor pana in perioada interbelica. Fotografiile lui Bazil Roman, care a immortalizat lumea fabuloasa a aurarilor din Rosia Montana si Bucium, retin imaginea "harlostei" acoperita cu o panza mitoasa care retinea grauntii de aur, mai grei decat nisipul spalat de apa aruncata cu donicioara peste planul inclinat din lemn.

Cele mai impresionante tezaure preistorice de aur descoperite pe teritoriul Romaniei dateaza insa din perioada tarzie a epocii bronzului, adica de la sfarsitul mil. II si primele secole ale mil. I î.Ch. Este si perioada de maxima inflorire a metalurgiei bronzului, cand in zona centrala a Transilvaniei sunt ingropate depozite cuprinzand tone de obiecte din bronz, cele mai mari din Europa acelor vremuri. Ele sunt asociate uneori direct cu obiecte din aur, asa cum este cazul tezaurului de la Cugir, a caror compozitie metalografica n-a fost inca analizata, pentru a putea identifica originea aurului folosit.

Dupa epuizarea aflorimentelor aurifere prin exploatare de suprafata, vizibile si astazi in zona Rosia Montana, Bucium sau Zlatna, minerii preistorici au inceput sa urmareasca filoanele in adancime, invingand duritatea rocii prin metoda "focului si apei". Prima mentiune scrisa a acestei tehnici stravechi ii apartine geografului grec Agatarchides, pastrata in opera lui Diodor din Sicilia. Roca era incalzita cu ajutorul focului, dilatandu-se puternic, dupa care era racita prin stropirea cu apa, ceea ce provoca contractia brusca si sfaramarea sa. Ciocanele de piatra intrau apoi in actiune, minereul zdrobit fiind macinat cu ajutorul unor rasnite si mojarie din piatra. Din cauza problemelor de aeraj, o asemenea tehnica nu putea fi utilizata la adancimi prea mari, dar este de presupus ca bogatia si densitatea filanelor aurifere nici nu i-au obligat pe minerii preistorici sa intre prea adanc in tainitele muntilor. La Rosia Montana exista doua zone principale unde au fost identificate asemenea lucrari, una fiind numita semnificativ "Gauri", langa cariera "Cetate", cealalta aflandu-se in masivul Carnicului, pe versantul sau sud-estic si in subteran.

La sesiunea anuala de rapoarte arheologice tinuta la Cluj-Napoca in 2004, cercetatoarea franceza Béatrice Cauuet avea sa comunice ca unele bucati de lemn descoperite in galeriile din muntele Carnic de la Rosia Montana fusesera datate prin metoda 14C in sec. VIII–VII i.Ch. Perioada corespunde trecerii spre civilizatia fierului, fiind apropiata in timp de atestarea tribului agatarsilor "iubitori de aur" pe teritoriul Transilvaniei.

Una dintre problemele cele mai controversate la ora actuala privind mineritul preroman in zona Rosiei Montane se refera la posibilitatea existentei unui minerit subteran in perioada dacica. Judecand dupa marimea prazilor in metal pretios ridicate de romani din Dacia, este evident ca mineritul aurifer a fost practicat intens in ultimele secole de existenta ale regatului dac. Denumita in mod inspirat de Vasile Parvan "o Californie a antichitatii", Dacia era renumita pentru bogatiile sale in aur, fapt ce i-a permis sa emita nu doar monede din argint, asa cum au facut si celtii, dar si monede de aur, celebrii "kosoni" (care, dupa 1989, au inundat piata mondiala de antichitati, ca rezultat al braconajului cu detectoare de metal in zona Muntilor Orastiei). Dar Vasile Parvan, urmat si de alti arheologi romani, considera ca aurul dacic era exclusiv de origine aluvionara, provenind din spalarea nisipurilor din patul raurilor ce coborau din Carpati. Nu aceeași este însă și opinia arheologilor francezi de la Universitatea din Toulouse, care din anul 2000 au inceput investigarea sistematica a impresionantei retele de galerii antice de la Rosia Montana. Ei au efectuat numeroase analize prin metoda radiocarbon asupra unor bucati de lemn descoperite pe podeaua galeriilor din masivele Carnic si Orlea, obtinand date care indica intervalul sec. III i.Ch. – I d.Ch., adica tocmai perioada civilizatiei dacice. Cam in aceeasi vreme, in zona Galiei, celtii exploatau si ei in subteran zacamintele aurifere de la Lomousin, fapt ce ar trebui sa-i faca pe arheologii romani mai putin sceptici in ceea ce priveste capacitatea dacilor de a sapa galerii in cautarea metalului pretios.

Galerii unice in intregul Imperiu Roman

Cucerirea romana a Daciei la inceputul sec. II, motivata in primul rand strategic, nu a putut insa ignora nici bogatiile aurifere ale noii provincii. Urmele exploatarilor romane se intalnesc la tot pasul in Muntii Apuseni, dar principalul lor centru s-a aflat fara nici o indoiala la Rosia Montana. Nu intamplator aceasta este singura localitate miniera care a avut o denumire proprie, Alburnus Maior, transmisa prin celebrele tablite cerate, singurele de acest fel descoperite in minele Daciei si printre putinele pastrate din spatiul fostului Imperiu Roman. Textele acelorasi tablite ne transmit insa si informatii privind alte asezari miniere, precum vicus Pirustarum, kastellum Baridustarum sau kastellum Ansis, sate ori cartiere din zona Alburnusului. Acestea ilustreaza colonizarea masiva cu mineri de origine ilira, intreprinsa deja in vremea lui Traian si menita a intensifica exploatarea resurselor de aur si argint ale Daciei. Nivelul inalt al tehnicii miniere antice a fost remarcat inca din sec. XIX de pionierii arheologiei montanistice, un Johann Ackner, Gabriel Téglás sau Frantisek Pořepný, urmati in sec. XX de savanti reputati precum Oscar Davis sau Claude Domergue. Iscusitii mineri dalmati au sapat cu dalta si ciocanul galerii cu sectiunea trapezoidala, forma necunoscuta in restul imperiului, ea fiind specifica doar Daciei. In peretii galeriilor se aflau mici locasuri pentru asezarea opailor de lut, in anul 2000 fiind gasita o asemenea lampa intacta, avand pastrat pana si fitilul din interior. Infiltratiile de apa ingreunau avansarea in adancime, pentru evacuare fiind concepute ingenioase sisteme hidraulice, compuse din jgheaburi din lemn si roti cu cupe, primele vestigii de

acest fel fiind gasite inca din sec. XIX atat la Rosia, cat si la Bucium si Ruda-Brad, pentru ca, in urma cu 2 ani, arheologii francezi sa descopere la Rosia in sectorul Paru-Carpeni o noua instalatie de acest fel, admirabil conservata, care va permite descifrarea unor aspecte ramase inca neelucidate.

Lungimea lucrarilor subterane de la Rosia Montana n-a putut fi banuita pana in urma cu 2-3 ani, cand misiunea franceza a ajuns sa carteze doar in masivul Carnic peste 5 km de galerii romane, fara insa ca cercetarea lor sa se fi incheiat, alte vaste lucrari identificate in zona Orlea, Paru-Carpeni si Catalina-Monulest asteptand sa fie si ele explorate in viitor. Cea mai impresionanta lucrare ramane insa galeria descendenta din Carnic, prevazuta cu 125 de trepte cioplite in stanca, care a starnit admiratia arheologilor francezi si romani, nu inasa si pe cea a "specialistilor" Ministerului Culturii si Cultelor, acestia acceptand cu seninatate "descarcarea" si, implicit, distrugerea acestui monument cu caracter de unicat in intregul Imperiu Roman.

In zorii Evului Mediu

Cercetarile de pana acum intreprinse la Rosia Montana par sa indice ca dupa sec. III, respectiv odata cu retragerea administratiei romane din Dacia, mineritul aurifer in subteran inceteaza in Muntii Apuseni pana in zorii Evul Mediu, continuand probabil doar colectarea aurului aluvionar din albia raurilor. Revigorarea mineritului in zona Rosiei se produce incepand cu sec. XIII, cand regii Ungariei colonizeaza mineri germani in tinuturile aurifere ale Apusenilor in scopul valorificarii mai intense a bogatiilor metalifere. Printre primii mineri adusi in acest scop se numara cei asezati in satele Cricau si Ighiu, in vederea exploatarei aurului de la Zlatna si „Cherneck” (probabil Carnic, langa Rosia Montana) si denumiti in documentul din anul 1238 "hospites".

Regiunea aurifera Abrud-Rosia Montana-Zlatna facea parte din comitatul Albei, numele tinutului fiind inasa dat multa vreme de localitatea Abrud. In anul 1271 "terra Obruth" este daruit de catre regele Ungariei Capitulului romano-catolic al Transilvaniei, ceea ce va provoca nemultimea minerilor. Cu ocazia confirmarii drepturilor Capitulului de la Alba Iulia, intr-o diploma regala din 1320 se mentioneaza din nou exploatarea aurului si argintului din "districtum terrae Obrugh cum Zalathna", pentru ca la 1347 sa fie mentionate minele din muntii Zlatnei si Carnic ("ac montanas Zalathna et Cherneck"). Fiecare evocare documentara a zonei miniere a Abrudului se refera in mod implicit la minele din hotarul Rosiei Montane, dovada fiind pomenirea repetata a muntelui Carnic sau a Vaii Rosiei, a carei apa era folosita pentru actionarea instalatiilor hidraulice de zdrobit minereul, celebrele steamhuri. Cu unele perfectionari, acestea vor fi utilizate pana in sec. XX, punandu-si amprenta asupra peisajului zonelor miniere din Apuseni si nascand permanente conflicte legate de utilizarea resurselor de apa ale regiunii. Pe parcursul perioadei medievale, exploatarea subterana a filoanelor aurifere va convietui cu spalarea aluviunilor, dupa cum o dovedeste si un document din sec. XV in care se reglementa dreptul de spalare pe Valea Rosiei, acordandu-se prioritate utilizarii apei pentru actionarea steamhurilor. Tehnologia miniera utilizata in Transilvania era cea folosita in Europa acelor vremuri, descrisa in celebra lucrare a umanistului Georgius Agricola De re metallica, aparuta la Basel in 1556.

Saparea galeriilor se facea manual, cu unelte din fier, din sec. XVI–XVII incepand sa fie utilizat treptat si praful de pusca. Transportul minereului din mina se facea cu vagoneti de lemn, iar pentru evacuarea apei din galerii se utilizau pompe manuale, prevazute cu supape, un exemplar de acest tip, cu o lungime de 7 m, fiind descoperit la Rosia Montana. Cresterea capacitatilor de extragere si prelucrare a minereului aurifer s-a facut prin implicarea capitalului patriciatului orasenesc, mai ales din Sibiu, din sec. XVI patrundand si capitalul strain, duci ai Bavariei fiind proprietari de steampuri la Rosia Montana. Forta de munca este furnizata insa de populatia locala, dupa cum o dovedeste un raport din anul 1552 al comisarului imperial Georg Werner, care specifica faptul ca "baiesii aurului sunt aproape toti romani".

Intensificarea exploatarei aurului

Principii Transilvaniei, si in mod deosebit Gabriel Bethelen, vor manifesta un interes deosebit pentru dezvoltarea activitatilor miniere, prin aducerea unor maestrii minieri din Silezia, dar si prin imbunatatirea cadrului juridic, dupa modelul legislatiei miniere din Boemia, unde intrase in vigoare la 1573 asa-numita "Maximilianische Bergordnung". Cresterea capacitatii de prelucrare se reflecta in cresterea numarului de steampuri, intr-o conscriptie din 1676 fiind inregistrate peste 100 de asemenea instalatii in hotarul Rosiei Montane, fata de doar 26 pe valea Buciumului. Intr-un document de la 1642 este mentionata si "asa-zisa Cetate, vestita mina de aur de la Rosia", ale carei impresionante urme de exploatare antica au fost imortalizate in numeroase gravuri de epoca.

Trecerea Transilvaniei sub dominatia austriaca la inceputul sec. XVIII a produs schimbari semnificative in activitatea si viata aurarilor din Muntii Apuseni. Mai cu seama dupa pierderea regiunii miniere a Sileziei, in 1764, Transilvania va deveni cea mai importanta provincie a Imperiului Habsburgic in privinta resurselor metalifere. Exploatarea bogatiilor subsolului se va intensifica, fiind deschise noi mine, introducandu-se sisteme de exploatare pe baze mecanizate, iar munca iobagilor fiind treptat inlocuita cu munca salariata. Va creste cointeresarea capitalului particular prin constituirea unor "societati pe actiuni" ("Gewerkschaften") si se va adopta o noua legislatie miniera care reflecta politica mercantila a habsburgilor. Noul regulament al minelor pentru Transilvania ("System für den siebenbürgischen Bergbau") a fost adoptat in 1771, urmarind accentuarea sistemului protectionist si a controlului de stat asupra mineritului particular. Evidenta exacta asupra tuturor lucrarilor miniere, precum si situatia fiecărei exploatare in parte erau urmarite prin inspectii lunare, consemnate apoi cu rigurozitate in registre speciale.

In sec. XVIII functionau trei categorii de exploatare miniere: 1) minele fiscului (erariale), exploatate de stat; 2) minele particulare, exploatate de particulari sau de societati, care functionau sub controlul direct al autoritatilor miniere si tineau o contabilitate regulata; 3. mici intreprinderi mai putin controlate de autoritati, cele mai multe in posesia unor producatori directi, cum ar fi iobagii.

La Rosia Montana primele lucrari miniere executate de particulari au inceput in anul 1746, cand s-au sapat galeriile Sf. Treime–Verchesul de Jos–Razna. In anul 1776 statul a intentionat sa sape, pentru rezolvarea problemei aerajului si scurgerii apelor din masivul Carnic, o galerie sub Dealul Igre, finalizata insa de asociatia Laurentiu, iar in 1782 a luat fiinta o noua asociatie miniera, in scopul continuarii exploatarei

minelor de aur Verches si Razna. Numarul mare al asociatiilor miniere, dintre care fiecare detinea mai multe steampuri, a fost remarcat de specialistul minier Ignatz von Born, cu prilejul vizitei sale din 1772, el consemnand existenta a peste 500 de steampuri in zona Rosiei.

Saparea galeriei "Sf. Cruce de Orlea" a fost demarata de statul austriac in anul 1783, aici fiind amplasata in 1789 si o instalatie de extractie actionata de doi cai (asamunitul crivac). Pentru a permite desfasurarea activitatii miniere pe timp de seceta au fost amenajate sau extinse lacuri de acumulare, intre anii 1752-1779 executandu-se ample lucrari hidrotehnice la lacurile Orlea, Corna, Tarina si Gauri. Numite de localnici "tauri", aceste acumulari de apa pastrate pana astazi dau un farmec aparte peisajului montan al Rosiei.

Secolul XIX aduce cu sine dezvoltarea mineritului aurifer din Transilvania, reflectata printr-o crestere spectaculoasa a societatiilor particulare, al caror numar ajunsese la Rosia Montana la 189, in vreme ce pe domeniul minier al Abrudului existau in 1844 nu mai putin de 1.074 de steampuri. Dupa mijlocul sec. XIX, introducerea unor metode avansate de exploatare va fi impulsionata de statul austriac, care intre 1851-1852 construiește uzina de steampuri si cea pentru zdrobirea minereului de la Gura Rosiei, actionata cu turbine hidraulice de tip Pelton si Schwaunkrug. In aceeasi perioada s-a construit o linie ferata de peste 3 km si s-a amenajat un plan inclinat in lungime de 570 m. Paralel cu vechile steampuri din lemn, isi fac aparitia cele cu sageti de fier, cunoscute sub denumirea de "steamp californian", dupa locul initial de provenienta. Pentru a evita reducerea productiei in anotimpurile secetoase, se introduc primele masini actionate electric, o uzina electrica, functionand cu generatoare de gaz sarac, fiind amplasata la inceputul sec. XX la Gura Rosiei. Capacitatea de prelucrare a instalatiilor de la Rosia Montana creste astfel spectaculos. Dupa unele surse, cantitatea de aur extras din Transilvania in sec. XIX si inceputul sec. XX se ridica la circa 140 tone, la care se adauga si circa 1.300 tone de argint.

Dupa Unirea din 1918, statul roman reglementeaza activitatea extractiva prin Legea minelor, din 1924, devenind astfel proprietar al subsolului, aurul extras din minele concesionate trebuind a fi vandut obligatoriu statului, care il achizitiona la nivelul preturilor mondiale. Dupa 1929 acest sistem este inlocuit prin dreptul de preemtiune al Bancii Nationale, productia de aur extrasa la Rosia Montana crescand de la 29 kg in 1925 la 225 kg in 1934. Desi in perioada interbelica se dezvolta mari societati miniere pe actiuni, precum "Mica", cu sediul la Brad, nu dispar nici micile asociatii, la Rosia Montana existand in anii '40 circa 960 de asemenea asociatii. Dupa nationalizarea infaptuita in 1948 de regimul comunist, cand toate proprietatile miniere trec la stat, minerii din Apuseni traiesc o veritabila tragedie, prezenta inca in memoria colectiva a putinilor supravietuitori ai acelei epoci. Securitatea dezlantuie o veritabila teroare in randul fostilor proprietari de cuxe (parti de mina), care sunt arestati si torturati pentru a preda aurul castigat cu sudoarea fruntii. Multi sunt condamnati si sfarsesc in temnite sau la Canal. La Rosia Montana se va infiinta o intreprindere miniera de stat, care ii va inregimenta pe mandrii baiesi de odinioara in randurile proletariatului, transformand ireversibil geografia spirituala a localitatii. Mutilari vizibile va suferi si arhitectura localitatii, in mijlocul careia vor fi implantate blocuri muncitoresti, alterand astfel marea piata, fara a putea insa anula individualitatea caselor seculare, cu simboluri mineresti pe fatadele decorate cu stuc. In anul 1970 va fi intoarsa o noua fila din istoria mineritului aurifer la Rosia, prin deschiderea exploitarii de suprafata

de la Cetate, celebrele vestigii romane din acest loc, trecute pe lista monumentelor istorice, fiind dinamitate. Demersurile unor arheologi tineri si ale localnicilor iubitori de istorie nu vor gasi decat un ecou temporar la profesorul Constantin Daicoviciu, care nu-si va risca pozitia academica in fata intereselor superioare de partid.

O atitudine asemanatoare va adopta majoritatea arheologilor romani si functionari ai Ministerului Culturii dupa anul 2000, cand patrimoniul arheologic si arhitectural al Rosiei Montane va intra sub spectrul amenintator al apocalipticului proiect minier promovat de o companie infiintata ad-hoc si capitalizata prin jocuri de bursa.

*Conf. univ. dr. Universitatea "Lucian Blaga", Sibiu, cercetator stiintific, Muzeul National al Unirii, Alba Iulia

IOANA BOGDAN CATANICIU*

Patrimoniul arheologic de la Rosia Montana

Dupa 22 decembrie 1989 am sperat ca situatia patrimoniului arheologic se va putea remedia si, intr-adevar, intre 1990–1994 existase, pe langa Ministerul Culturii, Comisia Nationala a Monumentelor, Ansamblurilor si Siturilor Istorice, ca institutie autonoma. Hotararile comisiei in domeniul sau de activitate erau obligatorii. Tot atunci, Directia Monumentelor, Ansamblurilor si Siturilor Istorice, institutie bugetara cu personalitate juridica, era organ operativ al Comisiei nationale. In 1994, DMSI isi modifica denumirea in CNMI si devine un simplu departament cu rol consultativ al Ministerului Culturii. Comisia Nationala de Arheologie a Academiei Romane va fi treptat anexata de MCC. In urma alegerilor din 2001 s-a reorganizat si Ministerul Culturii. Criteriile de alegere a membrilor CNA, ca si ai CNMI raman la latitudinea MCC si a functionarilor sai. Cele doua comisii ar trebui sa actioneze absolut independent in scopul protejarii patrimoniului cultural national. CNA ar trebui sa fie prima care sa se manifeste conform Codului deontologic, aprobat in adunarea generala a arheologilor de la Deva, 2000, publicat pe site MCC – traducere a codului deontologic al European Association of Archaeologists, I.2: "Este o datorie a fiecarui arheolog sa asigure pastrarea patrimoniului arheologic prin orice mijloc legal", si art I.8: Arheologii au responsabilitatea de a atrage atentia autoritatilor competente asupra amenintarilor la adresa patrimoniului arheologic.

In Comisia Nationala de Arheologie, problema Rosiei Montane a aparut, vag, in primavara lui 2000, cand ni s-a spus ca au fost concesionate 46 de puncte de caracter minier din toata tara si ca la incheierea concesiunii, in 1995, nu s-a avut in vedere nici o clauza privind obligatia concesionarului de a proteja patrimoniul cultural. CNA a cerut – fara efect – sa se prezinte concesiunile pentru a prevedea protectia patrimoniului arheologic.

La 6 noiembrie 2000, in sedinta de birou largit al CNA, ni s-au prezentat rezultatele (erau cateva tomuri) a doua campanii de cercetari arheologice, dar si etnografice, la Rosia Montana, intreprinse fara stirea acestei comisii (principal, ar fi fost obligatoriu un aviz!). Cercetarile comandate si platite de firma Rosia Montana Gold Corporation direct Oficiului pentru Protectia Patrimoniului Cultural National aveau o concluzie ce

se repeta fara gres – patrimoniu in stare de "colaps si precolaps". Ni se sugera sa avizam cererea de constructie a unei exploatare in suprafata la Rosia Montana, caci oricum totul este deja intr-o stare de degradare avansata. Profesorul Ioan Piso, fiu de inginer minier, familiarizat din copilarie cu exploatare in suprafata, ne-a prevenit ca o astfel de exploatare va afecta integral nu numai patrimoniul cultural deosebit de valoros, ci si monumentele naturii, peisajul intregii zone. Cu exceptia unui "pragmatic", toti membrii comisiei au fost impotriva avizarii proiectului, caci consideram patrimoniul arheologic mai important decat orice interes economic, iar cercetarea unui complex arheologic de aceasta amploare dureaza de cateva decenii. Sergiu Nistor, secretar de stat, a facut referire la galeriile romane, care, fiind patrimoniu exceptional, nu pot fi declasate. Ministrul Ion Caramitru a cerut firmei un studiu de fezabilitate, pentru ca se discuta avizarea unei lucrari despre al carui impact si amploare nu avea nimeni cunostinta.

Sansa Rosiei Montane a fost ca ministrul Ion Caramitru a inteles nevoia adoptarii in regim de urgenta a legislatiei, abolite din 1990, astfel ca la sfarsitul anului 2000 aveam cadrul legal de protectie a patrimoniului arheologic (Ordonanta 43/2000) si a monumentelor istorice.

In sedintele din 2001 la care am participat, inainte de "reformarea" CNA, ni se vorbea despre proiectul firmei Eurogold, devenita Rosia Montana Gold Corporation, ca despre unul de "interes national".

Legislatia a fost schimbata, intre 2000–2006, in trei randuri si nu a devenit nici mai eficienta, nici mai clara. MCC este cel care executa politica statului de protectie a patrimoniului cultural national si asigura indeplinirea angajamentelor asumate de acesta prin conventiile internationale la care Romania este parte. Tot MCC are initiativa legislativa. In fapt, nu exista nici un control independent asupra politicii nationale in domeniul patrimoniului cultural.

Patrimoniul cultural de la Rosia Montana

Rosia Montana a devenit cunoscuta in lumea stiintifica odata cu descoperirea in galeriile romane intersectate de minerii din sec. XVIII si XIX a unui numar impresionant de tablite cerate (tablite de lemn, acoperite cu ceara pe care s-a scris cu un stilus) reprezentand documente de drept privat.

Prin necunoasterea valorii acestor tablite (erau primele descoperite la acea data in lumea romana!) si prin neglijenta, cea mai mare parte a acestor documente inestimabile s-a pierdut. Doar 25 au fost pastrate. Ele aduc o contributie covarsitoare la cunoasterea vietii zilnice intr-un oras minier in epoca romana.

Din inscriptiile cu caracter contractual cunoastem personaje care au trait in acest teritoriu minier, au incheiat tranzactii, s-au ingrijit de banchetele funerare, au cumparat sau vandut diferite marfuri sau sclavi; au incheiat contracte de munca. Bogatia de informatii se refera si la un numar de localitati. Chiar Alburnus Maior are mai multe "cartiere" numite vicus sau castellum – cu epitete derivand din numele colonistilor dalmati, care le-au intemeiat. O parte din toponimele vecine sunt tipic traco-dace.

Deși atât de celebra, așezarea complexă de la Alburnus Maior nu a beneficiat de o cercetare sistematică. De fapt, suprafața cercetată este relativ mică și nu criteriile strict științifice au stat la baza abordării lor, ci imperativele de moment ale firmei investitoare. S-au epuizat prin cercetări inutile porțiuni întinse fără nici un obiectiv arheologic, doar pentru a se da impresia că se exclude posibilitatea descarcării de sarcină arheologică fără o cercetare preventivă.

Patrimoniul arheologic național excepțional de la Rosia Montana are ca obiectiv principal galeriile romane, care de secole au starnit admirația. Echipa de arheologi minieri de la Universitatea din Toulouse a participat la programul național Alburnus Maior, dar, spre deosebire de arheologii romani, nu și-au propus ca obiectiv cercetarea pentru a da descarcarea de sarcină arheologică, ci cunoașterea rețelei miniere în evoluția ei istorică, chiar dacă accentul a fost pus în permanență pe exploatarile romane.

În Carnic s-au identificat și cercetat parțial 7 km de galerii antice, din care 95% sunt săpate cu dalta și ciocanul, iar 5% săpate "cu focul". Aceste galerii descrise pe larg în rapoartele anuale ale echipei de arheologi minieri sub conducerea dr. Béatrice Cauuet (Universitatea din Toulouse), cu afirmarea importanței excepționale a valorii lor, nu fac parte în nici o formă din planul de management, căci firma a obținut, prin grația Ministerului Culturii, descarcarea de sarcină arheologică pentru întreaga zonă preconizată a fi distrusă de proiectul minier. Nu este de mirare că pe baza unor articole de lege Gold Corporation consideră că, adăpostind într-un muzeu toate bunurile mobile descoperite la Rosia Montana, în monumente unice până în acest moment între descoperirile certe din țară (temple ale unor comunități de mineri, galerii romane cu pilier central, planuri înclinate, dar și galerii medievale, mai puțin "realizate", dar nu mai puțin importante din punct de vedere istoric etc.), pot preconiza distrugerea lor, căci nu sunt declarate de importanță mondială. Toate convențiile europene cer protejarea patrimoniului arheologic înainte de a fi cercetat și nu numai a celui deja reperat și bine delimitat.

Sit mondial

Deși valoarea inestimabilă a acestor vestigii le recomandă pentru păstrarea spre cunoaștere și valorificare spre folosul generațiilor viitoare, masivul Carnic a început să fie exploatat prin "impuscare", fără avizele ministerului de resort, echipa de arheologi specificând repetat în rapoarte că li se pune viața în pericol, prin începerea acestor explozii.

Ministerul Culturii a eliberat în 2004 un certificat de descarcare de sarcină arheologică a masivului Carnic, livrându-l cu toată rețeaua de galerii antice și medievale, spre excavare, firmei RMGC.

Cercetările s-au întrerupt în Carnic, continuând în celelalte masive preconizate să se transforme în hauri de exploatare a aurului. Ca urmare, s-a prezentat cea mai senzatională descoperire, cea a unei roți hidraulice romane pentru evacuarea apelor din subteran, păstrată în condiții excelente în Paru-Carpeni. Sistemul constă din ridicarea apei cu roți de lemn dispuse la niveluri diferite. Pusă în mișcare de către un om care mergea pe partea superioară a sa, roata de 3,80 m ridică apa din partea de jos

a camerei, varsand-o intr-un canal la un nivel superior, de unde o alta roata o evacua mai sus pana la suprafata.

Citand rezultatele echipei de arheologi care a studiat minele din zona Rosia Montana, punem in evidenta nu numai caracterul de unicat al acestor descoperiri, dar si importanta cercetarii intregului ansamblu arheologic si istoric. Rezultatele datarilor cu C14 au pus in evidenta atat structuri de epoca preromana, cat si reluarea activitatii miniere in sec. X.

Prin cercetarea sistematica a acestui complex minier, nu numai la Rosia Montana, ci in tot "cadriaterul Aurului" se va putea obtine un tablou complex al tehnicii de exploatare si prelucrare a aurului si argintului pe parcursul mileniilor.

Din studiile publicate pana acum se detaseaza in mod special concluzia ca sistemul de exploatare de la Rosia Montana este cu totul deosebit de cel cercetat in Spania si Portugalia.

Programul national Alburnus Maior prezentat de RMGC ca o cheltuiala benevola este in fapt o obligatie legala. Firma a finantat insa cercetarile, afirmand, inca din 2002, ca vor primi descarcarea de sarcina arheologica. Este evident ca descarcarea de sarcina arheologica nu se obtine in virtutea finantarii cercetarilor, ci in functie de rezultatele cercetarii, iar investitorul trebuie sa aiba in vedere si modificarea proiectului pe propria cheltuiala, ca urmare a rezultatelor obtinute.

Certitudinea firmei ca va obtine descarcarea de sarcina arheologica (afirmatii cuprinse in Descrierea Proiectului, 2002) este de la sine gaitoare. Firma, in dispretul legislatiei de protectie a monumentelor, a inscrierii minelor romane ca monumente de importanta nationala protejate, si-a asigurat aprobarea acestor descarcari. Intrebarea ce se pune este cum au sunat clauzele contractului semnat de MCC pentru finantarea programului national Alburnus Maior cu RMGC si cine este responsabil ca s-a acceptat aprioric ca se va da certificatul de descarcare de sarcina arheologica si, implicit, avizul de constructie a proiectului minier?

Organizatia locuitorilor din Rosia Montana care se opun acestui proiect s-a adresat in justitie, acuzand MCC de incalcarea legislatiei, si a cerut anulara descarcarii de sarcina arheologica a minelor romane din masivul Carnic. Sentinta Curtii de Apel Alba Iulia de anulare a Certificatului de descarcare arheologica 4/2004 a fost contestata de RMGC si, desi acest proces trebuie sa se judece intre autoritatea emitenta si cel care contesta declasarea sitului ca urmare a certificatului, s-a admis ca parte si beneficiarul certificatului. Acum se rejudeca nu fondul problemei, ci dreptul unui ONG de a contesta declasarea.

Din studiul de impact asupra mediului predat de RMGC Ministerului Mediului si supus dezbaterii publice (Sectiunea III, §5.4.3), aflam si o alta situatie de netolerat – din 2002 CNMI, prin avizele 61/2002 si 178/ 2002, a aprobat instituirea zonei protejate doar in centrul istoric al Rosiei Montane... deci soarta ansamblului arheologic exceptional de la Rosia Montana era pecetluita inainte de a se evalua, conform legii, rezultatele obtinute in cadrul programului national Alburnus Maior, chiar inainte de a se da controversatele descarcari arheologice pe Carnic.

Autoritatile judetului Alba nu au respectat legislatia privind protectia monumentelor naturale si istorice. Autoritatile locale nu aveau dreptul sa faca si sa prezinte MCC in 2001 noul Plan de Urbanism Zonal si Planul de Urbanism General, schimband caracterul de zone protejate, si astfel sa accepte distrugerile preconizate de proiectul RMGC, chiar inainte ca aceasta firma sa obtina avizele de constructie si de exploatare.

Situri mondiale similare

UNESCO are o strategie bine fundamentata pentru protejarea patrimoniului cultural si natural al fiecarui popor, tratandu-l inasa ca fiind valoros pentru toata comunitatea umana. Din pacate, Romania nu s-a ingrijit pana dupa '90 sa inscrie in lista patrimoniului mondial cele mai valoroase creatii si monumente ale patrimoniului national. Exista o deplorabila necunoastere a acestui patrimoniu si din aceasta ignoranta se afirma ca nu avem cu ce sa ne inscriem in lista patrimoniului mondial.

Timp de decenii nimeni nu s-a ocupat sistematic de soarta patrimoniului cultural national, nu a existat un invatamant de specialitate pentru arheologi, arhitecti pregatiti temeinic pentru arhitectura antica, pentru administrarea in deplina cunoastinta de cauza si eficienta a patrimoniului arheologic imobil (de la asezarile neolitice la cetatile dacice si orasele romane sau fortificatiile prefeudale de pe Valurile lui Traian din Dobrogea).

In aceasta toamna am avut privilegiul sa vizitez situl UNESCO de la Las Medulas din Spania. Este exploatarea miniera romana a unui depozit secundar de aur. Acolo aurul se afla ca particole fine amestecate intr-o roca nisipoasa din care s-au constituit muntii. Romanii au initiat o tehnica de sapare a unor canale de apa, pe care au lasat sa curga cu presiune mare apa stransa in mari rezervoare. Apa despică roca nisipoasa si permitea separarea ulterioara a aurului din granulele de nisip. La Las Medulas se viziteaza ce a mai ramas din muntii astfel spalati in epoca romana. Plinius cel Batran numeste tehnica de lucru "ruina montium". Zona miniera de la Las Medulas este conceputa ca un peisaj cultural si cercetarea arheologica ce continua se ocupa cu aspectul geologic, cu infrastructura hidrologica, obtinerea aurului, evacuarea sterilului. S-a pus in evidenta rolul Legiunii VII Gemina in dezvoltarea tehnologica a exploatarei. Cercetarile au urmarit si cunoasterea asezarilor indigenilor si progresiva lor "romanizare". Pe baza cercetarilor arheologice complexe s-a ajuns la cunoasterea variatelor aspecte sociale ale vietii in zona miniera si a impactului exploatarei aurului asupra unui teritoriu in antichitate. Studii de specialitate au pus in lumina rezervoare, urme ale canalelor si fazele succesive de abordare a exploatarei. Peisajul alcatuit din marginile muntilor din roca rosietica este impresionant. O "aula arheologica" adaposteste obiectele descoperite si pune la indemana vizitatorului materialul necesar pentru a intelege cum se desfasura procesul de "ruinare a muntilor". Am fost extrem de atenta la situatia populatiei locale si am constatat ca este organizata pentru a dezvolta turism rural si cultural si pentru a continua mestesugurile casnice proprii. Am observat astfel ca dezvoltarea in parametrii moderni a colectivitatii nu inseamna abandonarea modului traditional de viata, ci initiativa perfectionarii lui.

In acest an s-a inregistrat pe lista mondiala peisajul minier Cornwall si West Devon, o zona de exploatare a cuprului si plumbului din perioada dezvoltarii masinilor cu aburi (sec. XVII–inceputul sec. XIX). Din peisaj fac parte exploatarile subterane, furnalele, orasele si asezarile mici, drumurile si porturile.

Dar exista si parcuri nationale cu caracter minier cum este cel de la Dolaucothi, unde mina romana pastrata in mica masura este caracterizata de sustinerea cu barne de lemn. Evident, punerea in valoare cu tot profesionalismul a vestigiilor exploatarei aurului face ca sa fie foarte cautate de publicul care astfel ia cunostinta despre un capitol din dezvoltarea mineritului.

Am facut cateva sondaje pe listele cu patrimoniul mondial inscris de statele europene si rezultatul este cu totul dezavantajos pentru tara noastra. Doar cetatile dacice sunt sit arheologic. Conform practicii UNESCO, doar statul interesat poate face propunerile de inscriere pe Lista mondiala. MCC, si cu atat mai putin CNA, nu a avut initiativa sa faca studiile necesare pentru a se pregati propunerile cu caracter arheologic ce raspund criteriilor de desemnare.

Nici dupa ce au fost inscrise in Lista mondiala pentru cetatile dacice nu s-a produs planul de management al acestui complex arheologic unic in lume si nu s-a eficientizat protectia si punerea lor in valoare. Este oare o inertie pe care nu o putem invinge?

Studiile noastre ne-au permis sa afirmam ca Rosia Montana in sine si integrata in ceea ce se numeste Tara Motilor raspund cu prisosinta criteriilor incadrarii intre monumentele mondiale.

Rosia Montana este parte a territorium metalli, probabil Ulpianum, pomenit de Ptolemeu in Geographia III. Zona reprezinta un peisaj natural de o diversitate deosebita: Muntii Apuseni sunt un mozaic geomorfologic si geologic alcatuit din blocuri cristaline, cu sedimente mezozoice si formatiuni eruptive mai vechi si mai noi.

Muntii Apuseni au o componenta vulcanica neogena cu centre de eruptie in zonele Almas-Stanija, Brad-Sacaramb si Rosia Montana. Aceste centre sunt cele in care s-au concentrat zacamintele aurifere care si-au pus amprenta asupra intregii evolutii a vietii in acesti munti.

Autenticitatea culturii materiale dezvoltate de-a lungul secolelor nu a fost afectata, desi in ultimele doua decenii, si mai cu seama dupa interventia spaimei in fata proiectului minier, distrugerea s-a accentuat. Se pun probleme de arhitectura extrem de interesante, privind receptarea stilurilor europene intr-un mod particular (si foarte expresiv) de adecvare la o "modernitate" inteleasa in "culori" locale. In Tara Motilor este caracteristica tot o locuire rasfirata, o locuire in "cranguri" – mici grupuri de ferme construite pe proprietatea individuala. Traditiile stravechi, dezvoltarea unor mestesuguri caracteristice, mai cu seama o civilizatie a lemnului de o frumusetate remarcabila, sunt in primejdia de a disparea prin stramutarea locuitorilor si crearea unor "noi asezari", care nu au nimic in comun cu cultura dezvoltata in aceste regiuni. Peisaj cultural putin afectat de transformari moderne, dar in pericol de a se distruge prin exploatare la suprafata fara intelegere pentru patrimoniul cultural. Starea de conservare a galeriilor este deosebit de buna, pentru ca au fost si unele mai sunt inca inaccesibile. Interesul este sporit prin faptul ca exista o retea de galerii din diferite epoci, de diferite tipuri si la diferite niveluri. Cercetarile pot aduce descoperiri extrem de importante.

Tara Motilor, o zona cu o cultura bine conturata si foarte originala si o zona naturala protejata, se justifica a fi considerata "peisaj cultural". Ea ar trebui inscrisa in lista patrimoniului mondial. Prin aceasta inscriere, zona va putea beneficia de toate oportunitatile mondiale si europene de finantare a cercetarilor, a proiectului de punere in valoare ca zona de turism cultural. Pe termen lung se vor asigura locuri de munca minierilor, care vor fi cei care sa cerceteze in continuare minele antice si medievale. Aceste cercetari de lunga durata vor crea un numar mai important de locuri de munca decat cele prevazute de RMGC pentru o perioada de doar 17 ani!

Pentru gestionarea unui sit UNESCO sunt necesare persoane cu calificare inalta si medie, sunt necesare persoane pregatite in mestesugurile traditionale, obtinerea materialelor necesare pentru conservare, reconstructii si punere in valoare. Locuitorii vor fi antrenati in calificare pentru o gama ampla de specialitati si meserii, care vor elimina caracterul monoindustrial al zonei. Mineritul traditional va putea fi continuat, aducand profit si numai pentru ca va constitui un subiect de interes pentru turisti.

Punerea in valoare a patrimoniului cultural si natural, dupa modelul peisajelor de pe Lista mondiala va asigura dezvoltarea sub toate aspectele (economice, sociale si spirituale) pe termen foarte lung, permitand generatiilor viitoare sa se bucure de toate aceste bogatii si eventual sa exploateze aurul in conditii mai putin agresive si periculoase.

*Cercetator stiintific, Institutul de Arheologie si Istoria Artei al Academiei Romane, filiala Cluj

STEFAN BALICI, VIRGIL APOSTOL*

Patrimoniul arhitectural-urbanistic al sitului Rosia Montana

Vestigiile arheologice de suprafata ale asezarii romane Alburnus Maior: vaste necropole, monumente funerare exceptionale, edificii sacre, edificii publice; **Vestigiile subterane** ale exploatarei miniere romane de la Alburnus Maior – continuata si amplificata pe parcursul Evului Mediu – alcatuite din sisteme de galerii – cu sectiune transversala trapezoidala – sapate cu dalta, galerii de explorare, de asistenta, de aerisire, de evacuare a apei – continuate cu planuri inclinate cu trepte sapate in roca, depilaje inguste, camere cu pilieri si puturi sau amplificate in spectaculoase abataje cu tavane boltite si pereti rotunjiti, specifice tipului de exploatare cu foc; **Elementele exploatarei miniere moderne**, preindustriale si industriale – retele de galerii trasate regulat, dupa o dispozitie geometrica clara; galeria magistrala; sistemul hidrotehnic alcatuit din sutele de lacuri de acumulare, instalatii de control al nivelului apei, canale de dirijare a apei; calea ferata ingusta; atelierele de prelucrare primara a minereului; **Asezarea actuala** – Rosia Montana, al carei fond construit este compus in mare parte din cladiri ridicate intre sfarsitul sec. al XVIII-lea si sfarsitul sec. al XIX-lea, pe o structura conturata deja, probabil, in a doua parte a sec. al XVII-lea; locuinte si gospodarii traditionale valoroase, biserici, monumente votive, comemorative sau funerare care puncteaza peisajul intregului sit si jaloneaza universul satului traditional; **Monumentele naturii** – Piatra Despicata si Piatra Corbului – structuri geologice particulare; **Patrimoniul mobil** – celebrele

tablite cerate romane – documente valoroase atat pentru istoria asezarii de la Alburnus Maior, cat si pentru istoria exploatarilor aurifere sau a dreptului roman – descoperite si introduse in circuitul stiintific international inca din sec. al XIX-lea; bogatul inventar arheologic adus la lumina de-a lungul timpului prin descoperiri intamplatoare si, recent, prin cercetarile arheologice sistematice: stele votive si funerare, elemente de sculptura arhitecturala si funerara, ceramica, ustensile si instrumentar casnic, obiecte de podoaba; **Patrimoniul imaterial** – credinte, obiceiuri, dar mai ales amprente imponderabile ale unor momente si evenimente istorice semnificative pentru identitatea nationala – dintre cauzele declansarii Rascoalei lui Horea, unele isi au originea in lucrarile de modernizare a exploatarei miniere de la Rosia Montana initiate spre mijlocul sec. al XVIII-lea; si tot aici mai persista amintirea luptelor purtate de Avram Iancu, secondat de prefectii si tribunii intre care se numara Simion Balint, preot la biserica greco-catolica din Rosia; **Peisajul natural si cel antropic**, fundal si in acelasi timp cauza generatoare a tuturor componentelor sitului – peisajul utilitar, al asezarii; peisajul industrial – al masivelor muntoase, complementar peisajului subteran – al exploatarilor miniere.

Pe acest fond, al problematicii complexe ridicate de subiectul Rosia Montana, dezbaterile privitoare la patrimoniul cultural al sitului, provocate de initierea, in urma cu zece ani, a proiectului de exploatare miniera de suprafata de la Rosia Montana, s-au purtat de cele mai multe ori intr-un camp de informatii restrans, plasandu-se accentul pe una sau alta dintre componentele sitului, ceea ce a condus la interpretari incomplete.

Un patrimoniu atat de pretios prin cuprindere, densitate si stratificare precum cel de la Rosia Montana impune ca obligatorie o abordare exhaustiva a sitului. Aceasta nu poate fi limitata la implicarea arheologica, arhitecturala, etnologica etc., remarcabile, necesare, dar unilaterale si insuficiente daca finele lor conexiuni subterane nu sunt subliniate. Deschiderea necesara unei asemenea abordari este cuprinsa in notiunea de peisaj cultural.

Rosia Montana – devenire istorica

Istoria asezarii Rosia Montana, strans legata de exploatarea resurselor aurifere, cunoaste trei perioade semnificative pentru definirea peisajului cultural: Antichitatea, caracterizata prin amplul sistem de exploatare romane, Evul Mediu, reprezentat de exploatarea miniera de tip traditional, si epoca moderna si contemporana, caracterizata prin avantul tehnologic.

Perioada romana. Anticul Alburnus Maior, atestat incepand cu anul 131 d. Ch., caracterizat, probabil, de un mod particular de alcatuire a asezarii, compusa din nuclee de locuire permanenta si temporara, este cunoscut azi prin vestigiile structurii industriale miniere, prin manifestarile funerare, edificiile sacre si cele publice.

Vestigiile arheologice romane descoperite pana in prezent nu exceleaza prin atributurile constructive, dar, prin modul de adaptare la cadrul natural, construiesc un univers special: necropole asezate pe pante sau pe platouri orientate spre vai, edificii sacre ridicate pe inaltimi si aflate probabil in relatie cu intrarile in galerii, in "lumea subterana". In acest context se plaseaza elementele exemplare pentru peisajul

arheologic: monumentul funerar circular, edificiile publice dotate cu instalatie de hypocaustum.

Chiar daca aceste marturii caracterizeaza aspecte esentiale ale sitului de la Alburnus Maior, structura asezarii antice ramane inca necunoscuta. Este foarte probabil ca modulul particular de dispunere a necropolelor si zonelor sacre sa-i fi corespuns o asezare distribuita de-a lungul apei, in zona localitatii actuale, completata cu nuclee de locuire sezoniera, in apropierea exploatarilor.

Marele spectacol al marturiilor arheologice este oferit insa de peisajul subteran al galeriilor romane, care formeaza o retea densa, excavata in munte. Cercetarile arheologice miniere actuale au adus date importante pentru istoria exploatarei romane de la Alburnus Maior, redefinind acest univers, prefigurat de fragmentul de retea subterana descoperit in anii '70 in masivul Orlea (acum punct muzeal). Masivele Orlea, Carpeni, Cetate, Carnic, Letea contin sisteme de galerii romane conservate. Galeria de explorare, de asistenta, de aerisire, de evacuare a apei converg catre camere cu pilieri sau catre santiere inclinate de unde se extragea minereul bogat.

Perioada medievala. Doua mentiuni documentare deschid istoria acestei perioade – una din 1238 si alta din 1271, ambele atestand activitati miniere in masivul Carnic, conduse de colonistii sasi de la Ighiu si Cricau. Documentele nu fac referire directa la localitatea Rosia Montana, ci consemneaza toponime precum Chernech sau Terra Obruth. Aceasta informatie istorica trebuie, probabil, interpretata ca marturie a existentei in epoca a unui centru minier, compus din catune situate la poalele masivului Carnic, aflat sub jurisdicția administrativa a orasului Abrud. Putine alte mentiuni, sporadice, ofera indicii privitoare la dezvoltarea asezarii de-a lungul perioadei medievale: la sfarsitul sec. al XVI-lea (1592) localitatea este atestata sub denumirea Rubeo flumine ("Raul Rosu"), apartinand in continuare teritoriului administrativ al orasului Abrud; in secolul al XVII-lea, amploarea exploatarilor miniere este surprinsa intr-o statistica din 1676, care inregistreaza 77 de steampuri (rotae) la poalele Carnicului – situatie care face probabila si existenta unui nucleu de locuire amplasat aici, in zona recunoscuta astazi ca centru istoric al Rosiei Montane.

Perioada moderna si contemporana. Primul moment semnificativ pentru evolutia asezarii in aceasta perioada il constituie debutul marilor lucrari industriale desfasurate de administratia habsburgica, lucrari care conduc la o dezvoltare fara precedent in zona Rosiei Montane. Anul 1733, care marcheaza inceputul realizarii sistemului de lacuri artificiale si amenajari hidrotehnice, devine semnificativ pentru manifestarile locale, inscrite in cadrul amplelor transformari economico-sociale mondiale ale revolutiei industriale. Alaturi de sistemul hidrotehnic, sunt deschise acum numeroase galerii, la initiativa statului sau a asociatiilor miniere care concesioneaza drepturi de exploatare a zacamintelor (1746 – sistemul de galerii Sf. Treime–Verchesul de Jos–Razna, in masivul Carnic; 1769 – galeria Verchesul de Sus, in masivul Carnic; 1783 – galeria Sf. Cruce, in masivul Orlea, o lucrare de mare amploare dezvoltata de-a lungul vaii paraului Rosia). Orizonturile subterane sunt completate la suprafata de un sistem complex de instalatii de prelucrare a minereului, alcatuit din lacuri de acumulare (tauri) care alimentau firele de apa din vai, unde erau amplasate instalatiile de macinare a minereului (steampuri).

Dezvoltarea industrială contribuie la consolidarea structurii urbane pe care o mostenim astăzi. Nucleul inferior, grupat în jurul celor două biserici (cartierul românesc), își adaugă funcțiuni importante – administrația societății miniere de stat, club muncitoresc, pravalii. Nucleul superior și-a diversificat în continuare profilul funcțional, prin atragerea de noi dotări publice importante: sediul primăriei, școala, cluburi, sedii de societăți de asigurări și sucursale ale unor instituții bancare, cinematograful, grădina publică.

După Unire exploatarea minieră este preluată de statul român, care se implică în revigorarea industriei extractive și încurajarea exploatarilor private. Procesul de re tehnologizare se încheie abia în anii '40. Din această perioadă datează și un număr important de construcții care îmbogățesc fondul construit anterior.

Odată cu naționalizarea, în 1948, este suprimat sectorul privat de exploatare a zăcămintelor. Minele devin un așa-zis "bun public", exploatat de către Întreprinderea Minieră Roșia Montană, înființată în același an. De-a lungul perioadei următoare, localitatea a suferit modificări semnificative la nivelul structurii ocupaționale și, implicit, la cel al cadrului fizic, construit. Prin trecerea la mineritul industrial, gestionat exclusiv de stat, se pierd mare parte dintre componentele fizice specifice mineritului tradițional – sunt distruse toate steamurile, sunt dezafectate canalele de dirijare a apei și dispar grupuri întregi de locuințe. Mai târziu sunt sacrificate alte componente, în zona afectată direct de exploatarea de suprafață inaugurată în 1970 în masivul Cetate. În anii '80 se petrece o ultimă agresiune, punctuală dar violentă: este demolată clădirea cea mai reprezentativă din ansamblul celor două piețe – palatul baroc Ajtai, înlocuit cu un bloc de locuințe. Apariția locuințelor colective în peisajul tradițional al văii este asociată celei mai recente colonizări, petrecută în acest interval de timp.

După 1990 exploatarea de suprafață a fost continuată, în pofida lipsei de eficiență economică, iar efectele asupra mediului natural și asupra patrimoniului cultural au continuat pe o aceeași linie a distrugerii prin indiferență. Alături de masivul Cetate, este afectat de acest tip de exploatare și masivul Carnic, ale cărui coaste nordice și estice sunt brazdate de lucrările actuale de terasare, de amenajare de drumuri și de extracție. Chiar dacă aceste lucrări au afectat vestigiile miniere istorice, cea mai mare parte dintre acestea sunt conservate și se adaugă fundalului natural sudic al așezării. Masivele Orlea, Jig și Vaidoaia, care compun fundalul natural nordic al așezării, se conservă neatinse de la încetarea exploatarilor tradiționale (1948).

Cel mai recent episod al acestei istorii începe în 1995, odată cu acordarea concesiunii în vederea exploatarei miniere în zona Roșia Montană către Roșia Montană Gold Corporation (RMGC). Prima consecință, deja resimțită, a acestui eveniment este accentuarea fenomenului de depopulare a așezării și modificarea caracterului funcțional prin transformarea unor locuințe tradiționale, permanente, în locuințe temporare, de serviciu sau în spații pentru birouri. Proiectul de exploatare minieră de suprafață promovat de RMGC implică însă transformări mult mai consistente la nivelul așezării și al sitului – de la schimbarea profilului funcțional al unor segmente, la dispariția totală a altora, precum și modificări radicale ale peisajului natural, care integrează toate elementele peisajului cultural al sitului Roșia Montană.

Rosia Montana – straturile sitului

Situl Rosia Montana ni se infatiseaza ca o structura complexa, cu trei straturi definitorii: vestigiile arheologice romane subterane si de suprafata, asezarea si peisajul industrial de suprafata – medieval, modern sau contemporan.

I. Vestigiile arheologice romane

Vestigii arheologice "de suprafata". Necropole asezate pe pante sau pe platouri orientate spre vai, edificii sacre pe inaltimi si aflate probabil in relatie cu intrarile in exploatarile miniere constituie marturiile unui vast peisaj antic conservat.

Sistemele de exploatare subterane. Din cei 70 km de galerii investigate arheologic, 7 km sunt galerii antice romane, concentrate in special in masivul Carnic. Toate acestea contureaza unul dintre cele mai vaste complexe miniere de epoca romana cunoscute pana in prezent, marturie a unui efort uman extraordinar: lucrarile miniere antice sunt realizate intr-un interval de numai cincizeci de ani.

II. Asezarea

Structura urbana. Modul in care s-a dezvoltat asezarea, in relatie directa cu elementele cadrului natural, forme de relief si resurse subterane, este semnificativ in cadrul sistemului de interactiuni care au generat peisajul cultural al Rosiei Montane. Direct influentata de topografia locului, asezarea este compusa din doua segmente tipologic diferite: unul liniar cu tendinte de grupare zonala, desfasurat de-a lungul culoarului vail Rosiei, si unul reticular, ordonat de mai multi poli, dezvoltati in jurul unui nucleu principal – piata centrala a localitatii.

Trama stradala si parcelarul au suferit modificari nesemnificative pe parcursul ultimului secol si jumatate, de cand dateaza primul document cartografic (1856) pe baza caruia se poate urmari configuratia urbanistica.

Configuratia urbanistica a asezarii se conserva, prin elementele sale principale, in forma constituita in prima parte a sec. al XIX-lea, reprezentand unul dintre atributurile reprezentative ale sitului istoric.

Ansamluri urbane. Din structura asezarii se desprinde ansamblul central, dezvoltat in jurul Pietei – marturie valoroasa a momentului de trecere de la forma rurala la cea urbana, a targului minier.

Aici au fost grupate cele mai importante functiuni ale asezarii – primarie, scoala comunala si gradinita, scoli profesionale, dispensar, farmacie, cluburi, cinematograful, sedii ale societatilor de asigurari, sucursale bancare, pravalii si ateliere mestesugaresti si, nu in ultimul rand, cele trei biserici – catolica, unitariana si reformata, impreuna cu oficiile parohiale. Acest profil functional exceptional, suprapus pe suportul arhitectural-urbanistic original, dau acestui ansamblu o valoare care depaseste un simplu context local, devenind reprezentativ pentru patrimoniul national.

In aceeasi masura, devine importanta zona din vale, corespunzatoare concentrarii din jurul bisericii ortodoxe si al sediului exploatarei miniere, unde s-au adaugat in timp

funcțiuni publice importante – club, popicarie, pravalii și, mai recent, primăria comunei –, alături de un ansamblu eterogen, original ca structură și caracteristici morfologice.

Arhitectura. Două categorii majore definesc peisajul arhitectural al așezării: construcțiile tradiționale cu spațiu de distribuție exterior (tarnat) folosite în toate perioadele istorice și construcțiile cu influențe urbane care aparțin momentului de dezvoltare preindustrială (jumătatea sec. al XIX-lea).

III. Peisajul industrial minier medieval și modern

Industria extractivă și de prelucrare tradițională a modelat peisajul, încă din perioada medievală, prin lucrări tehnice care se alătură azi în repere pentru identitatea așezării: taurile, amenajate în tot cuprinsul sitului, au fost absorbite în timp în mediul natural, generând mici unități specifice de peisaj; sistemul de galerii cu multitudinea de guri de mină de coastă, haldele de steril sau zonele cu steril prăvălit pe pante (acum parțial vegetate).

Valoarea universală a sitului Rosia Montana

Valoarea culturală excepțională a sitului, relevantă în context local, național dar și universal, poate fi înțeleasă cu ușurință prin confruntarea caracteristicilor evidențiate cu criteriile de clasare în patrimoniul mondial, în acord cu termenii stabiliți prin Convenția Patrimoniului Mondial, la care România a aderat, și prin Directivele operaționale pentru implementarea Convenției Patrimoniului Mondial (Directive). Două dintre criterii devin semnificative în acest caz:

1. Să exemplifice importante schimbări valorice de-a lungul unei perioade de timp sau în cadrul unei arii culturale, cu referire la evoluția unor domenii ca arhitectura sau tehnologia, arta monumentală, planificarea urbană sau peisajul (Directive, criteriul II): Situl minier Alburnus Maior conține mărturii excepționale pentru tehnologia de exploatare romană. Autoarea cercetărilor arheologice miniere, Béatrice Cauuet, descrie sistemul de exploatare descoperit până în prezent drept "unul dintre cele mai vaste complexe miniere de epocă romană". Vestigiile antice sunt completate și extinse de sistemele de exploatare din perioadele istorice următoare, până în anul 1948.

2. Să fie un exemplu excepțional de așezare umană tradițională, de utilizare a terenului sau a apelor, reprezentativ pentru o cultură sau pentru un tip de interacțiune a omului cu mediul – în special în situația așezărilor vulnerabile sub impactul unor schimbări ireversibile (Directive, criteriul V): La Rosia Montana acțiunile proprii activității umane dominante – mineritul tradițional – au determinat puternic peisajul natural și au fost la rândul lor influențate de cadrul natural. Multitudinea mărturiilor conservate caracterizează acest sat minier tradițional: instalații hidrotehnice (tauri), structura semiurbană și industrială a tramei stradale și a parcelarului, configurația particulară a unor gospodării (adaptate profilului funcțional minier), configurația fizică și funcțională a unor locuințe (case cu jomp), modul sugestiv de adaptare a fondului construit la morfologia terenului, prin terasări și împrejmuiri din zidărie seacă de piatră etc.

Înainte de orice considerații referitoare la necesitatea acordării unui nou statut, de apartenență la patrimoniul mondial, trebuie reafirmat statutul juridic actual de protecție a sitului: un număr mare de componente sunt clasate individual în Lista Monumentelor Istorice, altele sunt clasate colectiv, în ansambluri și situri – fragmente ale unității care le cuprinde pe toate (situl Rosia Montana). Fiecare element clasat este protejat, în condițiile legii, împreună cu o zonă de protecție a cărei extindere este stabilită implicit sau explicit, prin studii de delimitare. În cazul Rosiei Montane, dintre cele 49 monumente clasate, numai unul a făcut obiectul unui studiu de delimitare (Centrul istoric). Simpla reunire a tuturor suprafețelor protejate astfel – cele ocupate de monumente și cele corespunzătoare zonelor de protecție ale monumentelor – conduce la constatarea că situl Rosia Montana este protejat în cvasi-integralitatea sa, iar regimul de protecție astfel instituit face, în mod firesc, imposibilă dezvoltarea unei exploatare miniere în cariera deschisă în acest teritoriu. Cu o singură condiție: legea sa fie respectată.

*Specialiști atestați de MCC în domeniile: restaurare arhitectură, urbanism și cercetarea monumentelor istorice

MIRCEA BABES*

Politicienii și birocrații amenință patrimoniul de la Rosia Montana

De ce este atât de important patrimoniul arheologic de la Rosia Montana?

Pe fondul vechilor descoperiri, care încă din secolul al XVIII-lea au marcat importanța ansamblului roman de la Rosia Montana, o veritabilă explozie a cunoștințelor noastre s-a produs abia în ultimii 5–6 ani, ca rezultat al muncii staruitoare a aproape 200 de arheologi, provenind din cele mai importante universități, institute academice și muzee din țară. Lor li s-a alăturat, cu rezultate excelente, o echipă internațională de arheologie minieră de la Universitatea din Toulouse. Toate aceste cercetări s-au desfășurat în cadrul unui program patronat de Ministerul Culturii și Cultelor și finanțat în cea mai mare parte de către potențialul investitor al proiectului minier, Rosia Montana Gold Corporation. Săpăturile arheologice au dus la identificarea mai multor arii sacre și la dezvelirea a șase temple antice (în care se aflau peste 40 de altare cu inscripții), la cercetarea în cea mai mare parte a șapte necropole (cu peste 1.200 de morminte romane de incinerare) și la descoperirea unei monumentale incinte funerare, de plan circular. Pe Dealul Carpeni, unde se afla probabil sediul administrativ al anticului Alburnus Maior, a fost dezvelit un mare edificiu cu hipocaust. În subteran au fost identificate excavatii miniere romane, impresionante prin formă și dimensiunile lor, totalizând circa 7 km de galerii antice. Ansamblul arheologic de la Rosia Montana oferă o oportunitate unică de a studia fenomenul colonizării romane organizate în scopul exploatare bogățiilor subsolului într-o nouă provincie. Mă mulțumesc să citez aici din raportul doamnei Béatrice Cauuet, conducătoarea echipei de arheologie minieră: "The gold and silver mines in Alburnus Maior undoubtedly represent one of the most important mining structures of the Roman age...".

Rosia Montana Gold Corporation , care finanteaza lucrarile arheologice, spune ca va salva ce e de salvat, dupa care va deschide exploatarea. Dvs. vorbiti de "impactul catastrofal" al exploatarei. Nu s-ar putea gasi o solutie de compromis, care sa multumeasca atat RMGC, cat si pe cei care apara patrimoniul istoric si cultural al zonei Rosia?

Trebuie remarcata situatia paradoxala in care s-a plasat RMGC. Finantand cercetarile arheologice de suprafata si din subteran, RMGC a contribuit la inmultirea descoperirilor de caracter exceptional care fac din Rosia Montana un complex unic al arheologiei romane. Aparatorii monumentelor si vestigiilor antice de la Rosia au capatat astfel o munitie formidabila in razboiul dus cu investitorul si cu autoritatile culturale, mult prea inclinate spre compromis. Trebuie spus ca finantarea cercetarilor de arheologie preventiva nu este un act de generozitate, ci o obligatie legala pentru fiecare proiect industrial, edilitar etc. care afecteaza subsolul. Descarcarea de sarcina arheologica nu este automata, doar pentru simplul motiv ca investitorul a finantat cercetarea. Date cunoscute anterior, precum si noile descoperiri prilejuite de sapaturile preventive pot pune in evidenta valoarea nationala sau universala a sitului, pot defini statutul sau special de protectie si, pe cale de consecinta, interzic descarcarea de sarcina arheologica a terenului respectiv. Acesta este cazul ansamblului istorico-arheologic Alburnus Maior, care este in cvasi-totalitate suprapus de "amprenta" proiectului minier. RMGC este din pornire "predestinata" sa distruga 95% dintre vestigiile romane de la Rosia Montana. Exploatarea minereului aurifer in cariera condamna, intr-adevar, la disparitie masivele Carnic, Cetate, Jig-Vaidoiaia, Tarina si Orlea, adica tocmai locurile unde sunt localizate galeriile romane. O pierdere la fel de mare, de asemenea ireparabila, este distrugerea peisajului cultural, natural-istoric, modelat de oameni in cei aproape 1900 de ani ce au trecut de la inceperea exploatarei aurului la Rosia Montana.

Nu cred ca este posibila o solutie de compromis, care sa asigure salvarea monumentelor in discutie si care, in acelasi timp, sa salveze interesele investitorului. Proiectul minier nu are nici un sens pentru RMGC, daca nu va primi aprobarea de a desfiinta masivele mentionate mai sus.

Intr-o contestatie adresata Ministerului Mediului si Gospodaririi Apelor, ati adus severe critici raportului la Studiul de evaluare a impactului asupra mediului – document elaborat de RMGC, direct sau prin subcontractanti, pe baza caruia se doreste ca MMGA sa dea acordul de mediu pentru acest proiect. Ce reprosati acestui studiu?

Trebuie de la inceput spus ca raportul nu este obiectiv, ci, dimpotriva, este unul tendentios. El nu a fost intocmit de "arheologi independenti", cum fals se afirma acolo, ci de aceiasi arheologi, respectiv aceleasi institutii care, incepand din 2001, au beneficiat de fondurile RMGC pentru cercetare, dotari, salarii, premii, profit etc. Numai asa se explica faptul ca institutiile de cercetare sau muzeale au devenit dependente de oferta si interesele RMGC si, ca urmare, au ajuns sa accepte distrugerea Rosiei Montane. Acest lucru priveste, din pacate, si Ministerul Culturii si Cultelor (MCC), care, de exemplu, a acordat premii profesionale bazate pe "sponsorizarea" RMGC. Atunci de ce sa ne mire faptul ca organul sau consultativ, Comisia Nationala de Arheologie (CNA), a votat in decembrie 2003 descarcarea ilegala de sarcina arheologica a masivului Carnic, suspendata ulterior de justitie?

Raportul se întemeiază pe o cercetare insuficientă. Fata de o suprafață solicitată de 4.282 ha și de cele peste 1.200 ha pentru care MCC a dat în chip abuziv descarcarea de sarcină arheologică, suprafața realmente cercetată, de circa 2,5 ha, este infimă. Chiar și cercetările în subteran, remarcabile prin rezultatele oferite, sunt departe de a fi încheiate.

Raportul minimalizează importanța excepțională a monumentelor de la Rosia Montana. Printr-o definiție arbitrară a noțiunii de sit, numărul siturilor "recunoscute" este redus la 13. Această cifră a fost obținută prin reunirea arbitrară într-un singur "sit" a mai multor situri independente, cu funcțiuni diferite, situate la distanță unele de altele. Evident, cu o asemenea aritmetică, sacrificarea unui "sit" astfel definit va însemna, în fapt, dispariția a cel puțin opt situri și a unui număr și mai mare de edificii romane. În chip tendențios, pentru a pune la îndoială unicitatea monumentelor în cauză, în raport sunt inserate trimiteri la zone miniere antice, chipurile importante, din provincii romane "învecinate" sau chiar din Dacia, deși nicaieri nu există ceva comparabil cu Rosia Montana. Tendențioase sunt și aprecierile pausale negative, evident mult exagerate, despre starea actuală de conservare a siturilor, menite a face mai ușor acceptabile distrugerile provocate de proiectul RMGC.

Raportul minimalizează impactul previzibil al realizării proiectului RMGC, evident catastrofal pentru patrimoniul arheologic. Se vorbește doar despre "posibilul impact" sau despre "impact potential", deși autorii raportului nu aveau cum să nu știe că, prin exploatarea aurului în cele 4–5 cariere RMGC, galeriile romane (circa 7 km!!) vor dispărea în proporție de 95%, în frunte cu cele mai remarcabile, aflate în masivul Carnic. O altă mostră de cinism o reprezintă afirmația că "activitățile de excavare din timpul lucrărilor de construcții și depunerile de steril nu au potențialul de a distruge sau acoperi vestigii arheologice". Cine privește planul exploatareilor cu marcarea puținelor arii propuse de RMGC spre a fi protejate va vedea cu ușurință adevărul. Cea mai mare parte a suprafeței cuprinse în licența de exploatare va fi acoperită de cariere, de haldele imense, de stiva de minereu sărac, de uzina de preparare și de iazul de decantare de pe Valea Cornei.

Raportul mai conține un așa-zis "Plan de management pentru patrimoniul arheologic". Acesta este un document demagogic, lipsit de conținut, din moment ce impactul distructiv al proiectului este covârșitor, iar patrimoniul conservat în situ este practic redus la zero. Bugetul de peste 25 de milioane de dolari este excesiv de mare, prin raportare la numărul mic al monumentelor ce ar urma să supraviețuiască, îngheșuite, sufocate, printre cariere, halde, instalații și drumuri industriale. În schimb, se prevede cheltuirea a 8 milioane de dolari pentru a construi replici gen Disneyland ale galeriilor distruse de RMGC – o soluție tragicomică, care ar putea induce în eroare multă lume.

Ati reusit sa suspendati in instanta descarcarea arheologica din masivul Carnic. RMGC spera sa obtina anularea sentintei. Ce o sa faceti? O sa va judecati pentru fiecare cariera cu RMGC?

Reușita la care vă referiți aparține unui ONG, asociația "Alburnus Maior" din Rosia Montana, care a acționat în justiție Ministerul Culturii și Cultelor. Am considerat că este de datoria mea, în deplin acord cu convingerile și etica mea profesională, să susțin această acțiune. Cred că depozitia pe care am făcut-o în fața Curții de Apel din Alba Iulia, ca și aceea a profesorului Ioan Piso, a jucat un anumit rol în decizia Curții.

A fost un exemplu extraordinar faptul ca o organizatie nonguvernamentala a putut invinge un minister si ca justitia poate fi cu adevarat independenta. In prezent, in urma unei decizii a inaltei Curti de Casatie si Justitie, cauza va fi rejudecata de Curtea de Apel din Brasov. Sper ca justitia isi va demonstra inca o data independenta si va rezista oricaror influente politice sau financiare. Insa, pe termen lung, soarta monumentelor romane de la Rosia Montana nu se afla in mainile justitiei. Ea trebuie sa ramana in raspunderea parlamentului si a guvernului, care trebuie sa gaseasca mijloacele necesare pentru salvarea acestor monumente si pentru asigurarea unei dezvoltari durabile a regiunii.

Acuzati un dezinteres al autoritatilor pentru patrimoniul arheologic. Graba cu care se dau descarcarile arheologice e uneori suspecta. Cum explicati aceasta atitudine?

Experienta ultimilor ani, cazul Rosia Montana in particular, ne arata ca factorul politic si structurile birocratice subordonate sunt mult prea putin sensibile fata de soarta acestui patrimoniu. Unele dintre abuzurile semnalate aici, inclusiv descarcarea de sarcina arheologica a masivului Carnic, dateaza din vremea guvernarii PSD, respectiv a ministeriatului lui Razvan Theodorescu. La inceputul anului 2005 am semnalat aceste probleme d-nei Mona Musca, noul ministru al Culturii. Am primit un raspuns amabil si promisiuni. Nu s-a intamplat nimic. Nici in agenda publica a d-lui Adrian Iorgulescu nu pare sa existe loc pentru problema Rosia Montana. Comuna acestor trei ministere ramane tendinta mai mult sau mai putin discreta de a face pe placul RMGC. In vremea ministeriatului Theodorescu, din CNA au fost inlaturati mai multi oponenti ai proiectului, precum prof. dr. Ioan Piso, dr. Ioana Bogdan-Cataniciu, conf. dr. Mihai Irimia sau regretatul dr. Nicolae Conovici, iar masivul Carnic a fost scos de sub protectia legii. Ulterior, in folosul aceleiasi companii si la fel de abuziv, a fost descarcat un alt sit arheologic important, "Dealul Furcilor" de la Alba Iulia. CNA este astazi formata in majoritate din reprezentanti ai muzeelor, dependenti administrativ de MCC, dar si din universitari sau cercetatori ai Academiei, si ei dependenti de minister, in cele din urma, in privinta finantarii sapturilor. Nu este, de aceea, de mirare faptul ca aceasta comisie voteaza, aproape in unanimitate, tot ceea ce isi doreste ministerul. Recent, cu ocazia adoptarii Legii 258/2006, pentru a fi mai sigur, MCC a mai redus din competentele, oricum de caracter consultativ, ale CNA, arogandu-si puterea exclusiva de a autoriza sapturile preventive. Ce va urma se intelege usor.

Interviu realizat de Armand Gosu

* Prof. dr. Universitatea din Bucuresti, Facultatea de Istorie, Seminarul de Arheologie "Vasile Parvan"